

Prawna ochrona krajobrazu.

Pomiędzy prawem ochrony środowiska a prawem ochrony zabytków

Streszczenie

Dysertacja jest poświęcona prawnej ochronie krajobrazu z perspektywy prawa ochrony środowiska (w szczególności w ramach prawa ochrony przyrody) i ochrony zabytków. Przeprowadzone badania służą wykazaniu tezy, że krajobraz jako dobro wspólne chroniony jest jednocześnie i co do zasady kompatybilnie w ramach systemu prawnego ochrony środowiska i ochrony zabytków. Natomiast w celu jak najpełniejszej jego ochrony należy porównywać pod względem skuteczności wywodzące się z obu tych płaszczyzn narzędzia ochrony, aby uwzględnić jak najszersze ich oddziaływanie, przy założeniu potrzeby zespolenia tych płaszczyzn ochrony. Środowiskowa ochrona krajobrazu nie może bowiem pomijać ochrony zabytków, a prawo ochrony zabytków chronić krajobraz bez uwzględnienia jego środowiskowych uwarunkowań.

W pierwszej części pracy wykazane zostało, że w zależności od tego, z jakiej perspektywy pojęcie krajobrazu jest używane, jego rozumienie jest w istocie bardzo zróżnicowane. Jest ono szeroko wyróżniane m.in. w terminologii prawników, ekologów, biologów, architektów, historyków, malarzy i etnografów. Ma charakter naukowy, ale jednocześnie funkcjonuje w języku potocznym. Wielość znaczeń pojęcia krajobrazu stwarza możliwości dialogu, ale równocześnie powoduje trudności interpretacyjne. Dostrzega się potrzebę badań interdyscyplinarnych w zakresie krajobrazu, zwłaszcza w sytuacji wyodrębnienia dwu koncepcji definicyjnych: ekologicznej, w której krajobraz traktuje się jako całość złożoną z elementów przyrody i drugiej kulturowej – opartej na przekonaniu, że jest on połączeniem kultury i natury. Zgodnie z ich treścią wyróżniono krajobraz przyrodniczy i krajobraz kulturowy. Wzmoczone zainteresowanie tą problematyką często zbliżało różne dziedziny nauki. Zróżnicowane było też jego rozumienie w dziejach. Analizy językowe wskazują, że w najwcześniejszym rozumieniu odwoływano się do jego znaczenia jako krajobrazu kulturowego, czyli przekształconego przez człowieka wraz ze specyficznymi cechami kraju lub regionu.

Na gruncie polskiego systemu prawnego problematyka krajobrazu poruszona została dopiero w okresie międzywojennym w ustawie z dnia 10 marca 1934 r. o ochronie przyrody. Kolejno w ustawie z dnia 7 kwietnia 1949 r. o ochronie przyrody, w art. 11 pkt 2 wskazano, że ochrona w formie uznania za rezerwat przyrody obejmowała obszary, na których podlegała ochronie całość przyrody, niektóre jej składniki lub estetyczne cechy krajobrazu. Duże zmiany przyniosła dopiero ustawa z dnia 16 października 1991 r. o ochronie przyrody. Odnosiła się ona do ochrony krajobrazowej i walorów krajobrazowych. Zaakcentowano potrzebę ochrony krajobrazu w kontekście całej ochrony przyrody i wymieniono go w ramach definicji środowiska przyrodniczego. Istotny był też katalog form ochrony przyrody. W ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody wskazano w art. 1, że ustawa określa cele i zasady ochrony przyrody i krajobrazu. W art. 2 ust. 1 pkt 7 wśród elementów przyrodniczych wymieniono krajobraz, a w art. 2 ust. 2 pkt 5 zaakcentowano potrzebę ochrony walorów krajobrazowych. Mogły być one ukształtowane w wyniku działania sił przyrody i człowieka, na co wskazywała ich definicja w art. 5 pkt. 23. W ustawie znalazł się katalog form ochrony przyrody. Definicja środowiska przyrodniczego zawierała pojęcie krajobrazu, nadając mu przyrodniczy charakter. Brak było przy tym definicji legalnej samego krajobrazu. Należy zaznaczyć, że ochrona przyrody mieści się w ochronie środowiska i ustawa o ochronie przyrody pozostaje w ścisłej relacji z ustawą z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska.

Oprócz perspektywy środowiskowej krajobraz jest też przedmiotem regulacji prawa ochrony zabytków. Na tej płaszczyźnie dominuje prawne pojęcie krajobrazu kulturowego. Pierwszym znaczącym dokumentem legislacyjnym w tym zakresie był już dekret Rady Regencyjnej o opiece nad zabytkami sztuki i kultury z 1918 r. W dekreście znalazł się katalog zabytków nieruchomych, w którym ustawodawca zdecydował się ochronę elementów, będących ściśle związanymi z przyrodą np. starych ogrodów, wiekowych okazałych drzew, a nadto w ramach regulacji odwoływał się do zakazu niszczenia, zasłaniania lub szpecenia widoku na lub z zabytku nieruchomego. Regulacje w tym względzie utrzymane zostały następnie w rozporządzeniu Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 marca 1928 r. o opiece nad zabytkami. Problematykę krajobrazową zaznaczono również w rozporządzeniu Prezydenta Rzeczypospolitej Polski o prawie budowlanym i zabudowaniu osiedli z 1928 r. Łączenie płaszczyzny kultury i natury oraz prawne pojęcie krajobrazu kulturowego pojawiły się także w ustawie z dnia 15 lutego 1962 r. o ochronie dóbr kultury. Krajobraz kulturowy miał być objęty ochroną w formie strefy ochrony konserwatorskiej, rezerwatu i parku kulturowego. Tu

też ustawodawca zbliżał się do ochrony przyrody, wymieniając rzadko występujące okazy przyrody żywej i nieożywionej, jeśli nie były objęte ochroną na mocy przepisów o ochronie przyrody. W ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ustawodawca wymienił krajobraz kulturowy, włączając go do kategorii zabytków nieruchomych. Zgodnie z definicją legalną łączy on elementy antropogeniczne z naturalnymi.

Istotne, z perspektywy prawa ponadkrajowego jest to, że problematyka planowania, zagospodarowania i ochrony krajobrazu stała się przedmiotem zainteresowania i regulacji prawnych Rady Europy, ujętych w ramy Europejskiej Konwencji Krajobrazowej, sporządzonej we Florencji 20 października 2000 r. Wprowadzona została przy tym jednolita definicja krajobrazu oparta o zdolność ludzkiej percepcji. Wskazano przy tym, że krajobraz stanowi całość, którą mogą tworzyć elementy przyrodnicze oraz antropogeniczne.

Odpowiedzią na konieczność zmian w systemie prawa wewnętrznego – prawnej ochrony krajobrazu – stała się ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu, która weszła w życie 11 września 2015 r. Nowe regulacje dotyczyły przede wszystkim problematyki: reklamy, tablicy reklamowej, urządzenia reklamowego, szyldu, krajobrazu, krajobrazu kulturowego, krajobrazu priorytetowego, budowli, osi widokowej, przedpola ekspozycji, punktu widokowego, audytów krajobrazowych, uchwał w sprawie zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury, tablic reklamowych, urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń, procedury tworzenia parku krajobrazowych i kulturowych, obszarów chronionego krajobrazu, zespołów przyrodniczo-krajobrazowych. W ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym ustawodawca zdecydował się ostatecznie wprowadzić definicję legalną krajobrazu, która została powiązana z kryterium postrzegania ludzkiego. Zgodnie z nią krajobraz tworzą elementy przyrodnicze lub wytwory cywilizacji, ukształtowane w wyniku działania czynników naturalnych lub działalności człowieka. W art. 5 pkt 2 lit e ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody znalazło się odesłanie do tej definicji legalnej, zaś w art. 5 pkt 2 lit f (w zakresie definicji krajobrazu kulturowego) do ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, która została znowelizowana, m.in. w zakresie definicji legalnej krajobrazu kulturowego poprzez odwołanie do powyżej wskazanego kryterium postrzegania przez ludzi przestrzeni, zawierającej elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowanej w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka.

W drugim rozdziale wskazano, że prawna ochrona krajobrazu realizowana jest przez organy administracji publicznej, wyposażone w swoje w zakresie ochrony krajobrazu zadania i odpowiadające im kompetencje. Analiza ich funkcjonowania i zakresu działania – zarówno z perspektywy prawa ochrony przyrody, jak i ochrony zabytków – prowadzi do wniosku, że właściwy i całościowy kształt prawnej ochrony krajobrazu, także z perspektywy organów administracji publicznej właściwych dla ochrony krajobrazu, powinien zakładać jednocześnie zestawienie obu perspektyw jego ochrony.

Podobne spostrzeżenia towarzyszą badaniu form ochrony krajobrazu z perspektywy obu płaszczyzn w trzecim rozdziale pracy, chociaż w tym przypadku dostrzegalne są większe dyferencjacje. Mnogość i rozbudowanie form ochrony z perspektywy prawa ochrony przyrody: parku narodowego, rezerwatu przyrody, parku krajobrazowego, obszaru chronionego krajobrazu, obszaru Natura 2000, pomników przyrody, stanowisk dokumentacyjnych, użytków ekologicznych, zespołów przyrodniczo-krajobrazowych, ochrony gatunkowej roślin, zwierząt i grzybów wyraźnie odróżnia się od form ochrony w myśl prawa ochrony zabytków: wpisu do rejestru zabytków, wpisu na Listę Skarbów Dziedzictwa, uznaniu za pomnik historii, utworzeniu parku kulturowego oraz ustaleniu ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego i nienazwanych form ochrony zabytków. Nie bez znaczenia jest przy tym widoczne istotne zespolenie ochrony krajobrazu, w tym krajobrazu kulturowego, widoczne w ramach procedur ocen oddziaływania na środowisko.

W czwartym rozdziale, po dokonanej w poprzednich rozdziałach analizie: pojęcia krajobrazu w rozumieniu ogólnym i prawnym, prawnej ochrony krajobrazu z perspektywy prawa krajowego, europejskiego i międzynarodowego, funkcjonowania organów odpowiedzialnych za ochronę krajobrazu z perspektywy obu regulacji oraz form jego ochrony, wyróżnione zostały elementy sprzyjające jego ochronie, a także przestrzenie generujące niekorzystne efekty widoczne z perspektywy oceny społecznej. Pozytywnie należy ocenić co do zasady uchwalenie ustawy z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu, zwłaszcza z perspektywy zmian definicyjnych. Skutkiem powyższego jest zmniejszenie prawotwórczego chaosu. Należy jednak zauważyć, że wspomniana ustawa nie ma charakteru całościowej ustawy

kompleksowej. Jej ostateczny kształt różni się przy tym od projektu, zakładającego m.in. uregulowanie problematyki dominant krajobrazowych oraz urbanistycznych zasad ochrony krajobrazu dla krajobrazów priorytetowych.

Kontrowersje wzbudza audyt krajobrazowy, który ma być tworzony nie rzadziej niż raz na dwadzieścia lat. W mojej opinii ze względu na dolegliwości finansowe nie będzie on dokonywany częściej, a należy zauważyć, że w ciągu tak długiego czasu kształt krajobrazu może ulec znacznej zmianie. Ustawa ze względu na przeważające w treści regulacje, odnoszące się do problemu reklam, szybko zyskała nieformalne miano „ustawy reklamowej”. Pozwoliła samorządom na wprowadzanie ładu w temacie ich umieszczania, wprowadziła jednak duże zamieszanie i kontrowersje po stronie przedsiębiorców.

Mając na uwadze zjawisko bardzo intensywnej urbanizacji i to, że nabiera ono jeszcze większego tempa, albowiem połowa ludzkości mieszka na terenach o charakterze zurbanizowanym, należy dokonać wnikliwej analizy konieczności planowania zieleni w przestrzeni miast.

Zjawiskiem niesprzyjającym skutecznej ochronie krajobrazu jest bez wątpienia problem ochrony zieleni i zadrzewień. Z perspektywy administracyjnoprawnej warto intensyfikować refleksje nad wzmocnieniem świadomości ochrony dobra wspólnego i prawidłową realizacją władztwa administracyjnego. Postulatem byłoby odejście od dominacji funkcji fiskalnej aktualnych regulacji. Problematykę usuwania drzew i krzewów należałoby w większym stopniu zunifikować z urzeczywistnianiem zasady proporcjonalności.

Wyniki badania ankietowego przeprowadzonego przeze mnie dla potrzeb niniejszej dysertacji pokazują, że w przeważającej liczbie młodzi ludzie nie znają różnicy między krajobrazem w ujęciu naturalnym a kulturowym, chociaż problematyka ochrony krajobrazu pojawia się w trakcie zajęć edukacyjnych. Większość osób w wieku 15-18 lat, co należy ocenić pozytywnie, czuje więź z krajobrazem lokalnym.

W perspektywie powyższego uwypuklić należy konieczność zmiany społecznego nastawienia do ochrony krajobrazu. Środowiska lokalne często postrzegają wprowadzane formy ochrony za zagrożenia procesu inwestycyjnego, zamiast zasobu, który może sprzyjać i wzmacniać rozwój dla inwestorów, turystów i potencjalnych mieszkańców, generując równocześnie nowe miejsca pracy. Do zmiany nastawienia przyczyniają się wartościowe pomysły, zmieniające na korzyść przestrzeń lokalną, np. odnowa wizerunku miejsc (przykładowo: parkingowych) i ich otoczenia, akcje społeczne i kampanie edukacyjne. W zakresie powyższego warto rozważyć wzmacnianie możliwości pozytywnej partycypacji

społecznej i *de lege ferenda* wprowadzenie nowych rozwiązań, które ograniczałyby możliwość prowadzenia niekorzystnej działalności tzw. pseudoekologów.

Niesprzyjającym zjawiskiem, które również wpływa na osłabienie ochrony krajobrazu, jest dostrzegalna patologia w ramach struktur osobowych administracji publicznej, w tym zagadnienie przyjmowania korzyści majątkowych czy nadużycie pełnionej funkcji. Warto położyć nacisk na szkolenie i podnoszenie kwalifikacji kadry urzędniczej i przedstawicieli organów ścigania – zwłaszcza w punktu widzenia karnoprawnej problematyki w zakresie prawa ochrony środowiska i ochrony zabytków.

Analiza zadań i odpowiadających im kompetencji odnoszących się do ochrony krajobrazu nałożonych na organy ochrony zabytków, jak i organy ochrony środowiska wskazuje, iż w tym względzie także wskazana byłaby reforma. Szczególnie w aspekcie prawa ochrony zabytków wartą uwagi jest rozwiązanie powołania obligatoryjnej służby ochrony zabytków w ramach powiatu i jednoczesne szczegółowe rozróżnienie kompetencji między państwowymi i samorządowymi służbami w zakresie ochrony zabytków.

Warto byłoby dookreślić też sytuację społecznych opiekunów zabytków, którzy mogliby odgrywać istotną rolę również w ramach ochrony krajobrazu. Konieczna jest nadto koordynacja działań organów obu płaszczyzn prawa w celu skutecznej ochrony krajobrazu. Takim elementem łączącym byłoby, m.in. włączenie wojewódzkiego konserwatora zabytków do procedury w zakresie uzgadniania zakresu prognozy oddziaływania na środowisko, ponieważ problematyka krajobrazu kulturowego jest w tym względzie często pomijana.

Przestrzenią koniecznych zmian jest problematyka ładu przestrzennego i planowania przestrzennego. Chaos jest tu związany z rozwiązaniami ustawowymi, które nierzadko pozostają sprzeczne z zasadami proporcjonalności, wolności jednostki i ochrony prawa własności. Często wynika to z nieprzemyślanych decyzji upoważnionych podmiotów. Dostrzegalnym istotnym problemem jest także fakultatywność sporządzania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

Dokonując oceny prawnej ochrony krajobrazu z perspektywy prawa ochrony środowiska, w tym przyrody oraz prawa ochrony zabytków wskazać należy, że jakkolwiek ochrona krajobrazu dokonuje się jednocześnie na gruncie prawa ochrony środowiska (prawa ochrony przyrody) i prawa ochrony zabytków, to jednak znacznie więcej form ochrony przewidział ustawodawca w oparciu o przepisy ochrony środowiska. Dążenie do korelacji i zespolenia w tym zakresie jest o tyle prostsze, że prawo ochrony środowiska w zakresie kształtowania się może stanowić wzorzec dla prawa ochrony dziedzictwa kultury. Należy także podkreślić, że jakkolwiek samo pojęcie krajobrazu nierzadko było przedmiotem

rozważań naukowych, to brak jest jednak opracowań, które ujmowałyby tę problematykę kompleksowo, w równym stopniu uwzględniając obie płaszczyzny. Takie spojrzenie umożliwi koordynację spostrzeżeń na temat prawnej ochrony krajobrazu oraz sformułowanie w tym względzie wniosków *de lege lata* i *de lege ferenda*.

Summary

The work is dedicated to the subject of legal protection of landscape which takes into account the environmental law, especially in the sphere of nature protection law, and the monument protection law. The research serves to demonstrate the thesis that landscape as a common good is simultaneously and, as a rule, compatibly protected within the legal system of environmental protection and protection of monuments. On the other hand, in order to protect it as completely as possible, the protection tools from both spheres should be compared in terms of effectiveness to take into account their widest possible impact, assuming the need for their fusion. Environmental protection of landscape cannot ignore the protection of monuments, and the law on the protection of monuments protects the landscape without taking into account its environmental conditions.

In the first part of the work it has been demonstrated that the meaning of the term *landscape* depends on the context in which it is being used. It is common, among others, in the terminology of lawyers, ecologists, biologists, architects, historians, painters and ethnographers. It has a scientific character but, at the same time, it functions in the colloquial language. Not only has the multitude of approaches to analysing landscape created a number of opportunities for a dialogue, but has also made it difficult to understand its meaning.

There is a need for interdisciplinary research in the field of landscape, especially when considering its two possible definitions: the ecological one, in which landscape is treated as a complex whole in regard to environment, and the cultural one – based on the belief that it is a combination of culture and nature. The natural landscape and the cultural landscape have been distinguished according to the definitions above. The increased interest in the subject has often brought different fields of science together. Its understanding was also varied throughout history. All linguistic analyses conclude that originally the term was used to refer to the cultural landscape, that is, a landscape modified by man and associated with specific features of a country or a region.

In the Polish legal system the subject of landscape was raised explicitly only in the interwar period in the Act of March 10, 1934 on nature protection. In the Act of April 7, 1949 on nature protection, in art. 11 point 2, it was pointed out that the protection of areas designated as nature reserves must be implemented comprehensively. It included areas in which all nature, some of its components, or aesthetic features of a landscape were protected. Significant changes were introduced by the Act of October 16, 1991 on nature conservation. It referred to landscape protection and landscape values. The need for landscape protection in the context of the whole nature conservation effort was emphasised, and the term itself was mentioned in the definition of the natural environment. A crucial item for landscape protection was the catalogue of nature conservation forms. In article 1 of the Act of April 16, 2004 on nature protection it was indicated that the Act defines the objectives of and the rules for nature and landscape protection. In article 2 section 1 point 7 landscape was mentioned among the parts of nature, and in article 2 section 2 point 5 the need to protect landscape values was emphasised. They can be shaped as a result of natural and human forces. The definition of the natural environment viewed landscape as having a natural character. There was no definition of landscape itself. It should be noted that nature conservation is a part of environmental protection and the Nature Conservation Act is in close relations to the Act of April 27, 2001 on environmental protection law.

In addition to the environmental perspective, landscape was also considered with regard to monument protection laws. In this respect, what dominates is the legal concept of cultural landscape. The first, significant legislative document in this respect was the Regency Council Decree of 1918 on the keeping of art and cultural works. The decree of the President of the Republic of Poland of March 6, 1928 on the care of monuments of art and culture should also be mentioned. The decree included a catalogue of immovable monuments in which the legislator decided to give protection to the components that were closely related to nature, e.g., old gardens, age-old magnificent trees, and, in addition, the regulation referred to the prohibition of spoiling or obstructing the view of or from an immovable monument.

Relevant regulations were maintained in the ordinance of the President of the Republic of Poland on building and development of housing estates law of 1928, especially in terms of the relations among landscape, buildings and urban planning. The combination of the themes of culture and nature, and the concept of the cultural landscape appeared in the Act of 15 February 1962 on the protection of cultural property. The cultural landscape was to be protected in terms of a conservatorial zone, a reserve and a cultural park. Here, too, the

legislator favoured the nature conservation approach by listing rare specimens of flora and fauna, however, they were mentioned only if they had not been protected by nature conservation laws already. In the Law of 23 July 2003 on the protection of historical monuments and care of historical monuments, the legislator assigned the cultural landscape to the category of immovable monuments. According to the definition, it combined anthropogenic components with natural ones.

It is significant from the perspective of supranational law that the problem of landscape protection, management and planning became the object of interest of the Council of Europe in the European Landscape Convention drawn up in Florence on October 10, 2000. In this case a uniform definition of landscape based on the ability of human perception emerged as well. The legislator pointed out that a landscape is an aggregate that can be composed of natural and anthropogenic components

In response to the issue of landscape protection, the Act of 24 April 2015 on amending certain acts in connection with the enhancement of landscape protection tools was introduced and entered into force on September 11, 2015. The new regulations were mainly concerned with the following issues: advertisements, advertising hoarding, advertising device, signboard, landscape, cultural landscape, priority landscape, structure, view axis, exposure forefield, overlook, landscape audits, resolutions regarding the rules of and conditions for placing street furniture, fences, procedures for establishing landscape parks and cultural parks, protected landscape areas, nature and landscape complexes. In the Law of March 27, 2003 on spatial planning and development, the legislator finally decided to introduce a legal definition of landscape, which was linked to the criterion of human perception. According to the definition, a landscape is created by natural elements or products of civilization shaped as a result of natural factors or human activity. Article 5 point 2 letter e of the Law of April 16, 2004 on Nature Conservation, refers to this definition, while the art. 5 point 2 letter f, which deals with the cultural landscape, points to the Law on the protection of historical monuments and care of historical monuments. In the latter case, we are dealing with an amendment which deals with, among others, the legal definition of cultural landscape by reference to the above criterion of perception of space containing natural elements and products of civilization historically shaped as a result of natural factors and human activity.

In the second chapter it has been indicated that legal protection, management and planning of landscape is based on the actions of the official bodies public administration responsible for landscape protection. The analysis of their functioning and of the scope of

their activities, both from the perspective of nature and monument protection laws leads to the conclusion that a proper and comprehensive legal landscape protection scheme should assume the simultaneous combination of both perspectives.

Similar observations accompany the study of landscape protection forms from the perspective of both branches of law, although in this case some larger differences are noticeable. The multitude and the extent of the forms of protection from the perspective of the nature protection law, like: national park, nature reserve, landscape park, protected landscape area, Natura 2000 area, natural monuments, documentation sites, ecological lands, landscape-nature protected complex, species-specific protection of plants, animals and fungi, clearly differ from the forms of protection considered within the realm of monument protection law, which are: monument registration, registration in the Heritage List of Treasures, recognition of a historical monument, creation of a cultural park and determination of protection in the local spatial development plan or in the decision on establishing a location of public purpose investments, decision on building conditions, decision on the permission to carry out road investments, decision on establishing the location of a railway line or decision on the permission to carry out an investment in a public airport and unnamed forms of protection of historical monuments. An important fact is the fusion of landscape protection efforts, including those in the area of cultural landscape being a part of environmental impact procedures.

In the fourth chapter, while analysing the concepts of landscape in their general and legal sense, such as; legal protection of landscape from the perspective of the national, European and international laws; the functioning of the bodies responsible for landscape protection from the perspective of both branches of law; and the forms of landscape protection, one can notice elements conducive to its protection, as well as issues generating adverse effects visible from the social perspective, and, consequently, draw some conclusions.

What should be considered positively is the introduction of the Law of 24 April 2015 on the amendment of certain acts in connection with the enhancement of landscape protection tools, especially in terms of definitional changes. It resulted in an attempt at reducing chaos which was particularly visible in this field. It should be noted, however, that this act is not comprehensive, it does not deal with the issue in a definitive manner. Its final shape differs from the initial draft that assumed, among others, regulating the problems of landscape dominants and those of urban planning rules for landscape protection of priority landscapes.

There is a huge controversy about the landscape audit, which is to be undertaken at least once every twenty years. In my opinion, due to financial problems, it will not be conducted more often, and it should be noted that within such a long period the shape of a landscape may change significantly.

Due to the inclusion of a large number of regulations pertaining to the problem of advertising, the Act has been known colloquially as the "advertising act", as it allowed local governments to introduce some order with regard to the proper placement of advertisements, however, it caused great confusion and stirred controversy on the side of entrepreneurs.

Bearing in mind the very intense urbanization and the fact that it is a non-stop process, because half of all people live in urbanized areas, a thorough analysis of the need to plan the green areas in urban space should be made.

The problem of protection of greenery and tree stands is detrimental to effective landscape protection. From the administrative and legal perspective it is worth strengthening the awareness of the protection of the common good and the correct implementation of administrative authority. A course of action to undertake would be to move away from the dominance of the fiscal function of the current regulations. The problem of removing trees and shrubs should be more unified by employing the principle of proportionality.

The results of the survey conducted in this dissertation show that for the most part young people do not know the difference between natural and cultural landscape, although the problem of landscape protection appears during educational activities. Most people between the ages of 15 and 18 feel attached to the local landscape, which should be regarded positively.

In the context of the above observations, the need to change the social attitude to landscape should be emphasized. Local communities often perceive the forms of protection as threats to the investment process rather than as resources that may attract investors, tourists and potential residents while generating new jobs at the same time. Constructive ideas that change the attitude of the local population contribute to the general attractiveness of residential areas, e.g. the renewal of the image of parking spaces and their surroundings, social and educational campaigns. In light of the above, it is worth considering to maximise the possibilities of positive social participation and to introduce new solutions which will curb some of the detrimental activities of so-called pseudo ecologists.

What also affects landscape protection efforts negatively is the discernible malpractice among the personal structures in the public administration, especially when bribery or abuse of power are concerned. It is worth educating officials and representatives of law enforcement agencies, especially in the field of criminal-law issues related to environmental law and protection of monuments.

An analysis of the tasks and corresponding competences relating to landscape protection imposed on monument protection bodies, as well as environmental protection bodies, indicates that a reform would be advisable in this respect. Especially in the aspect the protection of historic monuments, it is worth considering the establishment of an obligatory protection service within the powiat, and introducing a detailed distinction of competences between state and local government services in the field of monument protection.

It would also be worthwhile to clarify the situation of social guardians of monuments who could also play a positive role in the area of landscape protection. It is necessary to coordinate the activities of the bodies associated with both branches of law in order to effectively protect landscape. Such a connecting element would be, among others, the inclusion of the voivodeship conservator of historical monuments into the procedure for evaluating environmental impact, because the issues of the cultural landscape are often omitted in this case.

An extensive area in dire need of necessary changes is concerned with spatial order and spatial planning. Both concentration and scattering of buildings disturb the landscape. A great deal of disorder is associated with some statutory solutions, which often go against the principles of proportionality, individual freedom and the protection of proprietorship. It is often a result of unwise decisions made by the authorized entities. A huge problem is the arbitrary manner in which local zoning plans are created.

The analysis of landscape protection issues leads to the conclusion that landscape is protected by the regulations stemming from both branches of law: the environmental law, restricted to the nature conservation law, and the monument protection law. Although landscape protection is carried out on the basis of environmental law (nature protection law) and monument protection law, the legislator has established many more forms of protection based on environmental protection regulations. The pursuit of correlation and fusion in this area is simpler because the environmental protection law can be a model for shaping the law of protection of cultural heritage. We are dealing with a case in which two very similar

branches of law meet together. Their similarity lies in their origins and evolution. Although the very notion of landscape has often been the subject of deliberations in various scientific publications, there are no studies that would address this issue by taking into account both of the aforementioned legal aspects. Such an approach enables to coordinate the observations on the subject of legal landscape protection and to reach *de lege lata* and *de lege ferenda* conclusions in this respect.